

שיעור כד: צרורות - שיטת רש"י

דף ג ע"ב

תוכן:

- א. הקשיים שבפירוש רש"י
פירוש רש"י
הקשיים שבפירוש רש"י
- ב. מה חידשה ההלכה למשה מסיני
דעת הרא"ש
דעת הרשב"א
- ג. קריאה שונה ברש"י
רש"י עפ"י המהרש"ל
רש"י עפ"י הרא"ש
- ד. יסוד ה'ברכת-שמואל' בדין צרורות
יסוד ה'ברכת שמואל' בצרורות
ראיית רב"ד והדוחק בה
ביאור הגמרא בפרק שני לשיטתו
קשיים נוספים בשיטתו
- ה. ביאור רש"י עפ"י יסוד ה'ברכת-שמואל'
ביאור רש"י לפי יסוד רב"ד
קשיים בביאור זה
- ו. קובע את השיוך לאב - התכונות
דרך הרא"ש בדף יט
ההבנה שצרורות אינם אורחיה

- ז. קובע את השייך לאב - החיובים
דרך תוספות ר"פ בכלבא דאכל אימרי
- ח. האם התחדש בהלכה של חיוב ח"נ שזה תמות
האם נזק באורחיה יכול להיות חיוב תמות
ראיות לכך שההל"מ חידשה חיוב תמות
- ט. ביאור דברי רש"י לאור הנ"ל
ביאור חידוש ההלכה שצורות ממונא
- י. ביאור למה אינם תולדת קרן למ"ד פ"נ ממונא
- יא. מדוע צורות תולדה דרגל
פירוש רש"י "מכוח רגל" תמוה
ביאור רש"י בפשטות
ביאור רש"י עפ"י יסוד ה'ברכת שמואל'
ביאור נוסף ברש"י
עוד ביאור בדברי רש"י

מקורות

רש"י בד"ה "בחצי נזק צרורות"

רש"י בדף יח ע"ב בד"ה "או דלמא"

הרא"ש כאן

הרשב"א בד"ה "הא דאמרינן"

תוספות כאן בד"ה "אמאי"

המהרש"ל ב"חכמת-שלמה" בחידושים על רש"י כאן

'ברכת שמואל' בסימן יט

א. הקשיים בפירוש רש"י

פירוש רש"י

רש"י בד"ה "בחצי נזק צרורות" כתב: "...דקיי"ל דהלכתא גמירי לה למשה מסיני דממונא הוא ולא קנס ואע"ג דפלגא נזק של נגיחה הוי קנס, האי פלגא נזקא ממונא הוא והלכך לאו תולדה דקרן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו..."

ברש"י ישנם שני חלקים: בחלק הראשון רש"י מבאר למה צרורות אינם תולדת קרן ותשובתו היא בגלל שההל"מ חידשה שחיוב צרורות זה ממון (ורש"י לא מזכיר כלל את עצם חיוב ח"נ) ואילו קרן זה קנס. מבואר ברש"י שללא ההל"מ חיוב צרורות היה קנס ואילו ההל"מ חידשה שהוא ממון.

בחלק השני מוסיף רש"י להסביר מדוע הם דווקא רגל, ותשובתו היא כי מכוח רגל אתו. דברי רש"י קשים וזוקקים עיון רב, בע"ה את השיעור הזה ניחד כולו לעיון בשיטת רש"י, ובע"ה את השיעור הבא לניתוח הסוגיה בכללותה.

תחילה נדון בחלק הראשון של דברי רש"י שבאו לבאר מדוע צרורות אינם קרן ובע"ה בהמשך נדון בחלקם השני מדוע הם תולדת רגל.

הקשיים שבפירוש רש"י

1. פירוש רש"י תמוה מאד, דמהיכ"ת לומר שצרורות יהיו קנס כך שההל"מ צריכה לחדש שאינם קנס? הרי קרן היא קנס בגלל שסתם שוורים בחזקת שימור כמבואר בדף טו, אולם נזק צרורות אינו משונה כמו שרש"י עצמו כותב בדף יח ע"ב בד"ה "או דלמא": "תולדה דרגל היא דהא אורחה הוא והזיקה מצוי" וא"כ אינו בחזקת שימור ומדוע שיהיה קנסא?

2. עו"ק, דרש"י כותב שמכיוון שצרורות הם ממונא לא יתכן שצרורות יהיו קרן שהרי קרן זה קנסא, והנה זה אמנם ניחא למ"ד פ"נ קנסא, אולם מה נבאר למ"ד פ"נ ממונא? מדוע שצרורות לא יהיו קרן אחר שבשניהם יש חיוב ממונא של ח"נ? בייחוד קשה הדבר שהרי כך סבר ר"פ עצמו שפ"נ ממונא ובשיטתו אנו דנים כעת!

3. עו"ק להבין שחידוש ההלכה הוא שבצרורות פ"נ ממונא, דלפי המ"ד פ"נ ממונא ולא קנסא מה צורך שההלכה תחדש שח"נ צרורות הוא ממונא הרי אפילו ח"נ דקרן הוא ממונא?

שיטת רש"י ייחודית היא וכפי שנראה כעת, ראשונים אחרים למדו שלא כמותו.

ב. מה חידשה ההלכה למשה מסיני

ראינו את דעת רש"י שההל"מ חידשה שחיוב צרורות הוא חיוב ממון ומזה ידעינן שאינם תולדת קרן שהיא הרי קנס. קודם שננסה להבין את דבריו התמוהים לכאורה נבחן כיצד למדו הרא"ש והרשב"א כאן.

דעת הרא"ש

באמת לכאורה דברי רש"י הינם גמרא מפורשת בדף טו ע"ב שאומרת: "ח"נ דצרורות דהלכתא גמירא לה דממונא הוא" ומשפט זה בפשטות אומר כדברי רש"י, אולם הרא"ש אצלנו אומר "הא דקאמר הלכתא גמירי לה דממונא הוא להא לא בעי הלכתא דממילא ממונא הוא כיון דתולדה דרגל הוי ועיקר הלכה לח"נ גמירי, אלא ה"ק דאע"ג דתולדה דרגל הוי וממונא הוי הלכה גמירי לה דלא משלם אלא ח"נ".

היינו, לרא"ש ההלכה לא חידשה שהם ממונא אלא ההל"מ רק אמרה שמשלם ח"נ ומכיוון שזה תולדה דרגל (ולא מכוח ההלכה) ממילא זה ממונא. לפיו, אף שכתוב בגמרא "הלכתא דממונא הוא", באמת זה ממונא בגלל שזה תולדה דרגל, אלא אמרה ההל"מ שאפילו שזה ממונא משלם רק ח"נ.

דעת הרשב"א

הרשב"א בד"ה "הא דאמרינן" כתב: "לאו למימרא דרב פפא בלחוד הוא דקרי ליה תולדה דרגל ועליה בלחוד הוא דקא מקשה אלא כו"ע הלכתא גמירי לה דתולדה דרגל היא ותדע לך מדאמרינן ולרבא דאיבעיא ליה אמאי קרי ליה תולדה דרגל, ואם איתא מנא לן דלרבא קרינן ליה תולדה דרגל אדרבה לכשתמצא לומר מגופו משלם קרינן ליה תולדה דקרן אלא דכו"ע הכי גמירי לה, ותלמודא לכו"ע הוא דקא מתמה במאי שייכא לרגל דקרינן ליה הכי, אדרבה טפי שייכא לקרן דאף הוא אינו משלם אלא ח"נ כקרן תמה".

הוכחת הרשב"א שההל"מ היא זו שחידשה שצורות תולדה דרגל מכך שלגמרא היה פשוט שאף רבא מסכים לזה למרות שיתכן ומשלם מגופו, קשה היא, שהרי רבא עצמו אמר בדף יח ע"ב שצורות תולדת רגל, כמו"כ המשנה ריש פרק שני מנתה את צורות ברשימת תולדות רגל.

והנה מתוספות כאן בד"ה "אמאי", שפירשו את שאלת הגמרא "אמאי קריה ליה תולדה דרגל" שהיה לקרוא לה שם מזיק בפנ"ע, נראה שלא למדו את ההל"מ כרשב"א, דלפיו הרי ההל"מ אמרה שצורות תולדת רגל וכיצד שואלת הגמרא לדידם שצורות יהיו מזיק בפנ"ע ובאמת כפי שראינו הרשב"א למד אחרת את שאלת הגמרא "במאי שייכא לרגל דקרינן ליה הכי", כפי שנרחיב בשיעור הבא בע"ה.

ברש"י כאן כאמור למד שלא כרשב"א וכך אף מדויק מהבנת שאלת הגמרא לפיו כפי שעוד נראה ורק נציין שבכתובות דף מא ע"ב למד כרשב"א וצ"ע מדוע שינה כאן.

לאחר שראינו ששיטתו שונה משאר הראשונים נתחיל לדון בשיטת רש"י הנ"ל שהיא לכאורה תמוהה וקשה.

והנה קודם שננסה לבאר את שיטת רש"י כפי שהצגנו אותה לעיל, נציג שתי אפשרויות אחרות ללמוד את דברי רש"י ולפיהם כוונתו שונה מזו שהצגנו לעיל.

ג. קריאה שונה ברש"י

רש"י עפ"י המהרש"ל

המהרש"ל ב"חכמת-שלמה" בחידושים, התקשה ברש"י רק מצד השאלה השלישית שהעלנו לעיל ולכן פיסק את דברי רש"י באופן שונה מכפי שקראנו אותם. לפי הבנתו יש לפסקם כך: "בחצי נזק צורות... דקיי"ל דהלכתא גמירי לה למשה מסיני. דממונא הוא ולא קנס." לפי פיסוק זה ההל"מ רק לימדה שמשלם ח"נ ולא הייתה צריכה ללמד שהוא ממונא, אלא אנו אומרים שזה ממונא ובאמת לפי"ז לא הייתה בכלל הו"א לומר שזה יהיה קנס וכפי שהקשינו.

אולם לכאורה אין זו הקריאה הפשוטה והמרווחת בדברי רש"י ובייחוד מפריעה לקריאה זו ה"דל"ת" שכתב רש"י לפני "ממונא הוא ולא קנס".

רש"י עפ"י הרא"ש

האם ניתן לבאר אף בדברי רש"י שכוונתו כרא"ש?

ברש"י קשה לפרש כמו הרא"ש, דאף שאת תחילת דברי רש"י שדומים לעצם לשון הגמרא ניתן לדחוק ולפרש כרא"ש, אולם רש"י מוסיף עוד: "והלכך לאו תולדה דקראן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו...". רש"י כותב שבגלל שזה ממונא (דכך לימדה ההל"מ) לכן זה לא קראן אלא רגל וזה ההיפך מדברי הרא"ש שלפיו בגלל שזה רגל לכן זה ממונא. סוף דבר חוזרים אנו לקריאה הראשונה שלנו ברש"י ושובת השאלות שהוצגו לעיל.

ד. יסוד ה'ברכת-שמואל' בדין צרורות

יסוד ה'ברכת שמואל' בצרורות

מפשוטות הגמרא בפרק שני עולה שאם לא הייתה הל"מ בצרורות היה משלם נ"ש, שהרי הגמרא אומרת שלעולם כוחו כגופו וההל"מ אומרת שבכ"ז משלם רק ח"נ, אולם רב"ד מחדש בסימן יט משמעות לכאורה הפוכה מהגמרא, שללא ההל"מ היה פטור בכלל. הוא מביא את שאלת ה'נחלת דוד' ששאל מהי הסתפקות הגמרא אם כוחו כגופו, הרי בכה"ת כולה אמרינן שכוחו כגופו כמו לעניין גלות שאם נשל הברזל מן העץ חייב בגלות או כיחו וניעו לעיל בגמרא שפשוט לגמרא שחייב מדין אדם המזיק כי זה כוחו וכך רואים אף במשנה בדף לב שאם ביקע וניתזו עצים חייב על הנזק וא"כ חזינן שבאדם המזיק כוחו כגופו?

ומתרץ רב"ד שאף שבכה"ת כוחו כגופו פירושו הוא שהכוח מתייחס אליו ולא שכאילו נעשה מאיליו אולם זה לא מעשה גופו אלא רק מתייחס אל גופו, אולם בממונו המזיק לא די שהשור יוגדר כ"בעל המעשה" שמתייחס אליו, כאן אנו צריכים שיהיה מזיק "שור", קראן שור, רגל שור ושן שור וזה אין בכוחו, כוח שור אינו שור, גופו של השור לא הזיק אלא דבר אחר, אמנם השור הוא ה"עושה" אולם לא עושה עם גופו, לכן צריך להיות פטור לגמרי, אלא שההל"מ באה וחדשה מזיק חדש שאינו ה"שור" עצמו (ואף שלמסקנת רבא חידשה ההלכה שכוחו כגופו עדיין אי"ז ממש כגופו כמו שרואים מרש"י בדף מד ע"ב שאומר שאין כופר לצרורות כי לא נעשה בנגיחה ע"י גופו) וז"ל: "דהנה צרורות מה דהוה תולדה דרגל הוא מזיק מחודש ולא אותו דין מזיק דשור דהדין שור הוא רק שמזיק בגופו אבל מה שאינו מזיק בגופו לא הוה שור וצריך לימוד ע"ז דהוא בכלל שור".

ראיית רב"ד והדוחק בה

רב"ד מביא ראייה מכך שהזיקה בשליף שעליה זה רק תולדה דרגל ולא אב, מכאן שאם ההיזק אינו בגופו ממש צריך ללמוד משור ואינו ממש שור, ושם זה תולדה כי מחובר לגופו. אולם ראייתו ג"כ קשה מפני שבפשטות הסיבה שזה תולדה היא כי זה לא נעשה ברגל עצמה ולא בגלל שאין זה נקרא גוף השור וראייה לכך יש מהגמרא בע"א שגם נזק בגופו הוא תולדה, "הזיקה בגופה דרך הילוכה", ומזה חזינן שהאב הוא רגל ממש, וא"כ צרורות יהיו ככל תולדה ולא שזה מזיק חדש.

ביאור הגמרא בפרק שני לשיטתו

כיצד יבאר רב"ד את הגמרא בפרק שני שמורה הפוך ממנו, שהרי הגמרא אומרת שלעולם כוחו כגופו וההל"מ אומרת שבכ"ז משלם רק ח"נ?

הוא מבאר שדברי הגמרא על "כוחו כגופו" כוונתם **לאחר ההל"מ** וצדדי ההסתפקות בגמרא הם מה נאמר בהל"מ, "נסתפק ביאור דין ההלכה אם גילתה לנו ההלכה דשור שהזיק ע"י כוחו הוה כשור ממש וא"כ ליחייב נ"ש או דההלכה גילתה לנו דלא הוה כשור ממש וא"כ לא לחייב כלל". פירושו דחוק בגמרא ולכאורה היה יכול לבאר שספק הגמרא הוא בגוף הסברא שלו האם באמת כוח השור נקרא מזיק שור או לא ולא כפי שביאר.

קשיים נוספים בשיטתו

כמו"כ יהיה קשה לפיו, דבפשטות לפי סומכוס אין הלכה למשה מסיני, כפשטות דברי הגמרא בדף יט ע"א "או דילמא לא גמיר הלכה כלל" ואילו לפיו צ"ל שגם לסומכוס יש הלכה דאל"כ יהיה פטור לגמרי וכיצד מחייב סומכוס נ"ש (ועיין מהר"ץ חיות לדף יז ע"ב שאף סומכוס למד שיש הלכה, עיי"ש הכרחו).

כמו"כ, תוספות אצלנו בד"ה "אמאי" שואל מדוע לרבא פשוט יותר שצרורות יהיו פטורים בר"ה מאשר שישלם מן העלייה? ותירצו כיון שמן הדין ללא ההל"מ היה משלם נ"ש ורק ההל"מ היא זו שמורידה לח"נ. א"כ כתוב בתוספות מפורש שלא כמו רב"ד ושם זה ג"כ רבא ככאן.

אמנם היה ניתן לבאר בכוונתם שאמנם מסברא יש לפטור בכלל ורק ההל"מ חידשה שחייב אולם אחר חידוש ההלכה שחייב גם על נזק שבכוחו היה צריך להיות חייב לגמרי

וכעת בעינן הלכה לפטור מח"נ וזו כוונתם שההלכה להקל לא על עצם החיוב ופטור אלא על מידת התשלומים ודוחק.

ה. ביאור רש"י עפ"י יסוד ה'ברכת-שמואל'

ביאור רש"י לפי יסוד רב"ד

אמנם ציינו לעיל שמתוספות כאן נראה שלא כרב"ד וההל"מ באה להקל אולם לכאורה מרש"י נראה שבאה להחמיר. לפי תוספות ההל"מ שבאה להקל מדברת על החצי שנפטור ממנו ולא על החצי שנותר חייב וחצי זה לכאורה הוא רגל רגיל, תולדת רגל וממונא ואילו לפי רש"י שההל"מ באה לומר שהתשלום ממנוא ולא קנסא הרי שע"כ ההל"מ מדברת על החצי שחייב וא"כ יוצא שההל"מ באה להחמיר ולא להקל.

לפי יסוד רב"ד, ההל"מ חידשה שבכלל חייב שהרי בלעדיה היה פטור ונמצא שהח"נ שחייב אינו ח"נ שנותר מתוך נ"ש שהיה עליו לשלם ללא ההלכה כמו לפי תוספות, אלא חיוב ח"נ חדש מכיוון שחידשה שזה מזיק חדש וא"כ הרי זה צריך להיות קנס שהרי לא מצינו בתורה חיוב כזה לכן צריך לחדש שזה ממון.

קשיים בביאור זה

ראשית, מסברא לא מוכרח בכלל שאם זה מזיק חדש צריך הוא להיות קנס, אולי זה מזיק חדש וגדרו ממון. ובייחוד לפי האופן שביארנו בתוספות שההל"מ אמרה שכוחו כגופו וא"כ היה לו להתחייב נזק שלם אלא באה ההלכה והפחיתה ואינו כפ"נ קנסא שם היה לו להיות פטור שהרי אין סיבה לחייב, ואילו כאן אחרי ההלכה יש סיבה.

שנית, רש"י כותב "ואע"ג דפלגא נזק של נגיחה הוי קנס האי פלגא נזקא ממנונא הוא", ביאר רש"י מה ההו"א לומר שזה קנס והיא בגלל שפ"נ דקרון זה קנס ואילו לפי הנ"ל ההו"א לומר שזה קנס היא בגלל שזה מזיק חדש ולא בגלל שקרון היא קנס.

אלא כדי לבאר את דברי רש"י נזדקק לשתי הקדמות.

ו. הקובע את השייך לאב - התכונות

דרך הרא"ש בדף יט

עסקנו בשיעור טו בעניין כלבא דאכל אימרי בדף טו, שם אומרת הגמרא שלמ"ד קנסא משונה הוא ויש לזה דין קנס ואמרנו שנראה מכך שהגדרת קרן היא מה שהנזק משונה, והתקשינו שבדף ב עלה מהגמרא שהגדרת קרן הוא מה שכוונתו להזיק שזה אין בכלבא דאכל אימרי וגם בכשכשה באמתה כך מבואר.

ראינו בזמנו שתי דרכים עיקריות: את דרך הרא"ש שממבט ראשון נראית הייתה כמנוגדת לדברי הגמרא אולם התבארה לבסוף באורך ועל פיה הגדרת קרן הינה עפ"י התכונות, כשהמאפיין של קרן הוא נזק החורג ממנהג הטבעי, ואין כאן מקום לכפול את הדברים. לפי דרך זו הרי שכדי לשייך תולדה לאב, יהיה לעולם השייך עפ"י התכונה וא"כ נצטרך לומר כאן שתכונת נזק צרורות דומה לשל קרן. מדוע?

ההבנה שצרורות אינם אורחיה

בפנ"י כתוב שצרורות אינם לגמרי אורחיה, הליכה כאורחיה אינה גורמת להתזת צרורות וא"כ בזה גופא שהתורה אמרה שמשלם ח"נ, אמרה התורה שהמעשה אינו כ"כ אורחיה, ובה אמרה שהמחייב כאן הוא של קרן שזה מצד משונה. א"כ באמת גם בתכונתם צרורות דומים לקרן ואחרי המסקנה לפיה הם תולדת רגל, הרי שאפ"ל שבאמת זה אורחיה ואף שעשתה באופן לא כ"כ שגרתו אין זה מפקיע מידי אורחיה. גם היש"ש בסימן ד אומר שזה קצת משונה (אולם לגבי היש"ש הרחבנו בשיעור כו שאין להסיק כך מדבריו).

באמת כבר ברמב"ם בפיהמ"ש בתחילת פרק שני החשיב את נזק צרורות לנזק שלא כדרכה דז"ל: "...ושלא כדרכה הוא שיהא אותו הדבר שעשתה אינה עושה אותו אלא במיעוט או שנעשה הדבר באמצעות פעולה אחרת ולא הייתה הבהמה היא הפועלת אותו הדבר פעולה ישירה בזה חייב ח"נ וזה הח"נ שחייב בצרורות הניתזות מתחת רגליה" ואף הר"ח לדף יט ע"א כתב שהטעם שהתורה פטרה צרורות מנ"ש הוא כי אינם אורחיה.

אולם ברש"י כתוב בדף יח שזה אורחיה (וכבר לשון הגמרא היא צרורות כאורחיהו) וא"כ איך נבאר את רש"י לשיטתו?

לכן נצטרך לבארו עפ"י דרך שונה שם בסוגיה והיא שיטת רבנו פרץ אותה נלמד כעת.

ז. הקובע את השיוך לאב - החיובים

דרך תוספות ר"פ בכלבא דאכל אימרי

שלא כדרך הנ"ל שהייתה מבוססת על דרך הרא"ש בסוגיית כשכשה באמתה, נראה שיש גם דרך אחרת. ראינו באותה סוגיה גם את רבנו פרץ שהקשה מהי הסתפקות הגמרא, דממנ"פ או שזה משונה ואז זה קרן או שזה אורחיה ואז אינו קרן, ופירש: "דלעולם מיירי דאורחה בהכי ומ"מ כיון דמחמת דיצרו תוקפו מכשכש יש לדמותו לקרן דהוי כקרן מועד" ברור לו שהוי אורחיה (שלא כדרך הרא"ש ותוספות שראינו) וספק הגמרא הוא האם לדמות זאת לקרן מועדת כי יש כוונה יצרית או לדמות לרגל כי אין כוונה להזיק ואז יהיה פטור בר"ה. לפיו יוצא שיהיה זה קרן אף שוודאי אינו משונה וא"כ הגדרת קרן לפיו באמת איננה 'משונה' אלא 'כוונה להזיק', ואיך זה יתבאר עם כל המקורות שהבאנו בשיעור טו למקרים שהם קרן אף שלא הייתה כוונה להזיק?

אלא, ביררנו בהרחבה בסוף שיעור טו שעניין משונה איננו מגדיר לאף אחד מהאבות, שהרי, כפי שכבר הערנו, הוא באמת אינו סיבה לחיוב, אולם ישנו מושג של 'תמות' שהוא, עקרונית, לא קשור לאב זה או אחר, כמו שראינו בעבר ברמב"ם שדיבר על תמות עוד לפני שדיבר בכלל על קרן, ועניין 'משונה' הינו מגדיר 'תמות' ולא מגדיר של קרן, וברש"י שם בדף טו כתב שכלבא דאכל אימרי הוא תולדת קרן, אולם הוסיף רש"י: "לשלם ח"נ" - מה רצה בזה? הרי ברור שאם הא קרן אז משלם ח"נ.

אלא, הגדרתו כמזיק וסיבת חיובו היא מה שיש הנאה להיזקו, שזו תכונת שון, אולם רש"י סובר שאין חיוב תמות בשו"ר אלא רק בקרן וכיוון שזה משונה הרי שע"כ חיוב תשלומים שלו הוא חיוב תמות ומכיוון שאין חיוב תמות בשו"ר לרש"י, דלא כרמב"ם, יהיה זה קרן, וא"כ נמצא שגם מזיק כזה שהוא מזיק בתכונה של שון, אם דינו לשלם תשלומי תמות, ייכלל בחיוב קרן, כיוון שרק בה יש חיוב תמות, ואף שאין כוונה להזיק, מ"מ גם הנאה להיזק זו סיבה לחיוב ועושה אותו למזיק, אך שם המזיק הוא קרן כי חיוב של לאו אורחיה זה חיוב קרן ולמרות שיש צורך בכוונה להזיק כדי לחייב על קרן זה כדי שיהיה לו תכונת מזיק וכאן יש הנאה להיזק שג"כ יכול להוות סיבה.

ניתן לדייק כך בלשון רש"י שם בדף טו ע"ב ד"ה "משונה הוא" "...והוי תולדה דקרן לשלם חצי נזק", באמת אינו קרן בעצם, דאין לו תכונות קרן, אלא מצד הח"נ הוא כקרן. א"כ,

יש קרן בעצם שזה נזק כזה בתכונה של כוונה להזיק, אולם בכלבא דאכל אימרי שיש הנאה להזיקו, זה לא קרן בעצם, אך כיוון שזה משונה, ומשונה זה חיוב תמות - זה מה שעושה אותו לקרן.

זה יסוד גדול שרואים ברש"י, ועיי"ש שהרחבנו בשאלות נוספות הקשורות לעניין ולא נכפול.

והנה כעת נותר לנו לברר האם ההל"מ אמרה שחיוב ח"נ בצרורות הוא חיוב 'תמות'.

ח. האם התחדש בהלכה של חיוב ח"נ שזה תמות

האם נזק באורחיה יכול להיות חיוב תמות

יל"ע אם ההל"מ חידשה רק שחייב לשלם ח"נ או חידשה שצרורות זה מעשה נזק של תמות.

אמנם הגדרת נזק של תמות זה נזק שאינו אורחיה ובחזקת שימור מפניו ואילו על צרורות ראינו ברש"י שזה נזק באורחיה, אולם יכולה להיות סיבה נוספת חוץ משינוי בנזק למה להגדיר נזק כנזק של תמות, שהרי כבר ראינו לעיל שהרי"ף פירש את שאלת הגמרא אם "תולדותיהם כיו"ב" שפירושה אם לתולדות יש חיוב מועדות כאב או חיוב תמות, ובפשטות שאל על כל התולדות ולא רק על תולדת קרן ולמה יהיה חיוב תמות אם הנזק אינו משונה? אע"כ העיקרון של תמות הוא נזק פחות, וא"כ יכולות להיות סיבות שונות למה יוגדר הנזק כפחות: או כי הוא תולדה ונזק תולדה קטן מנזק אב כמו שכתב הפנ"י או המהרש"ל בשבת בתחילת 'כלל גדול', יכול להיות בגלל שהוא משונה ויכול להיות בגלל שהנזק נעשה בכוח הבהמה ולא בגוף הבהמה שזה יחוד צרורות. א"כ נאמר שההל"מ נתנה לדין התשלומים דין תמות.

ראיות לכך שההל"מ חידשה חיוב תמות

1. הגמרא מסתפקת בפרק שני אם יש העדאה לצרורות ויש להבין מה ההו"א שתהיה העדאה, הרי מושג העדאה הינו לעשות תם למועד, ואם זו רק הלכה לשלם ח"נ בלי שיהיה זה תשלומי תם מה שייכת העדאה?

אמנם לישנא אחת ברש"י שם שאלת הגמרא מתייחסת רק לצרורות משונים ולא

לצרורות כאורחיהו והיה ניתן לומר בגלל זה, שבצרורות כאורחיהו אין זה תמות ולכן לא שייכת העדאה אולם מדוקדק שם ברש"י אחרת, דרש"י לא כותב שיש להעמיד בצרורות משונים כי צרורות אורחיהו זה לא תמות אלא אומר שבאורחיהו - העדאה לא תשנה זאת ליותר אורחיהו, (בפשטות כי עניין ההעדאה הוא להרגיל כלשון הרמב"ם והוא כבר רגיל ויש להאריך עוד שם בסוגיה) רואים שללא זה אין לרש"י בעיה שתהיה העדאה בצרורות, כמו"כ הרשב"א שם אומר שהספק הוא בצרורות כאורחיהו. אמנם היה ניתן לדחות ולומר שזה גופא ספק הגמרא שם, האם ההל"מ החשיבה זאת כתמות או כסתם חיוב ח"נ.

2. הגמרא הסתפקה אם בצרורות ישלם מגופו, ויל"ע, וכי בגלל שמשלם ח"נ לכן ישלם מגופו?! אלא מכאן שאלה תשלומי תמות.

הגמרא באה לפשוט את שאלתה הנ"ל מהידוס מועד או אינו מועד, כשמפרשת בהו"א הידס והתיז. מי שאומר אינו מועד, למד שמשלם מגופו. מה השייכות? פירש רש"י בד"ה "קסבר מגופו משלם" "והיינו אינו מועד דדינו כתם לכל מילי". רש"י לא אומר שהוא תם אלא "כתם", ואת מ"ד שאמר מועד ביאר רש"י: "והאי מועד דקאמר לאו לנזק שלם אלא לעניין עליה לחצי נזק".

אמנם יש להבין מהו הספק אם יש שינוי לצרורות לרבע נזק, וכי אם יש שתי סיבות לתמות, גם צרורות וגם שינוי, יגיע לרבע נזק?! רש"י אומר שכיון שהעדאתן ח"נ אז משלם רבע נזק וזו גמרא בדף יט ע"א שאם יש העדאה אין שינוי ויש להבין מה הגמרא תולה זב"ז, וקשה שהרי העדאתן זה גם תמות! יש תמות של תמות? קשה.

ט. ביאור דברי רש"י לאור הנ"ל

שאלנו למה בצרורות הייתי אומר שזה קנס? הרי זה אורחיה לרש"י.

ראינו בכלבא דאכל אימרי שזה מזיק שן לפי הגדרת המזיק, אלא שהתמות עושה זאת לקרן. א"כ מזיק של רגל ושן - אם יש בו חיוב תמות הרי זה תולדת קרן ולא רק בכלבא דאכל אימרי שזה משונה זה נקרא תמות בגלל השינוי, אלא גם כאן ההל"מ אמרה שלא סתם חייב בח"נ אלא זה חיוב תמות וא"כ מובן מה ההו"א שחיוב צרורות יהיה חיוב קנס אע"פ שזה אורחיה לרש"י, וזה כי ההל"מ חידשה שזה חיוב תמות ותמות כתובה בחיוב

קרן, ואם קרן זה חיוב קנס אז גם צרורות זה קנס אף שזה אורחיה. לכן צריכה ההלכה לחדש שזה ממונא אע"פ שקרן זה קנס.

ביאור חידוש ההלכה שצרורות ממונא

ואיך נבאר את חידוש ההלכה, כיצד באמת זה ממונא?

אפ"ל שההל"מ חידשה שבאמת אינו חיוב תמות אלא סתם חיוב ח"נ, או שנאמר שחידשה ההלכה שאף שזה חיוב תמות, מ"מ יש תמות של רגל שזה סוג אחר מתמות של קרן שהיא משונה ורק שם זה קנס. היינו, בקרן, לא מה שזה חיוב תמות מגדיר זאת כקנס אלא בגלל שזה משונה. המשונה מהווה סיבה לשני דברים: לכך שיהיה קנס ולכך שיהיה תמות ולא שהמשונה זה סיבה לתמות והתמות זה סיבה לקנס.

בלי הלכה היה נ"ש וההלכה שחידשה שזה תמות צריכה גם לחדש שזה ממונא.

י. ביאור למה אינו תולדת קרן למ"ד פ"נ ממונא

ביארנו למ"ד קנסא למה אינו תולדת קרן כי קרן זה קנס ואילו כאן ההל"מ חידשה שזה ממון, אולם שאלנו לפי המ"ד פ"נ ממונא למה צרורות זה תולדה דרגל ולא דקרן? הרי חיוב קרן גם כן אינו קנסא ולמה לא יהיה קרן?

אף שראינו ברבנו פרץ שתשלומי תמות יקבעו את שיוך התולדה לאב למרות שתכונות המזיק בתולדה שונות משל האב, בכ"ז מצאנו סתירה בזה מרבנו פרץ עצמו.

ראינו כבר בדף ב ע"ב את שאלת הגמרא שנשיכה תהיה תולדה דשן וראינו מחלוקת ראשונים כמה ישלם. הרשב"א אמר שתהיה לגמרי שן וישלם נ"ש, אולם רבנו פרץ אמר שישלם ח"נ בגלל שיש לו תכונות של קרן כי אין הנאה להיזקו (ולא אומר משונה). לפיו, תהיה נשיכה **תולדת שן אך ישלם ח"נ** כי יש לה תכונות של קרן וישלם כמו קרן, ולעניין מה תהיה תולדת שן? סתם שם מזיק או אולי לעניין ר"ה, אולם דין התשלום הקל יהיה תלוי בתכונות.

א"כ לפי"ז נמצא שזה שמשלם כמו קרן אינו סיבה להיות תולדת קרן ויכול להיות תולדת רגל ומשלם כמו קרן כמו בנשיכה של ר"פ שזה תולדת שן ומשלם כקרן. נמצא שלמ"ד פ"נ ממונא אין צורך להסביר למה צרורות לא יהיו תולדת קרן שהרי משלם כקרן, כי לא התשלומים קובעים לאיזה אב ישתייך.

והנה לכאורה דבר זה הפוך ממה שהוצאנו לעיל משיטת ר"פ בכשכשה באמתה ומכלבא דאכל אימרי, שם למרות שהתכונות היו כשל שן בכ"ז הוגדר כתולדת קרן בגלל התשלום של תמות ואילו כאן אנו אומרים להיפך, שנלך בתר התכונות. א"כ למה רש"י צריך לומר למ"ד קנסא שאי"ז תולדת קרן כי ההלכה אמרה שזה ממונא ולא קנסא, ז"א שלל"ז היינו אומרים שזה כן תולדת קרן **בגלל תשלומי תמות** כמו שביארנו? למה לא נאמר שזה תולדת רגל בגלל שזה אורחיה ומשלם תשלומי תמות כמו קרן? למה הפירוש לרש"י הושפע מהתשלום?

אלא כאן יהיה הבדל בין מ"ד פ"נ קנסא למ"ד ממונא. דברינו לעיל נכונים רק למ"ד קנסא כי קנסא זו פרשה אחרת של חיוב ולא שייך לומר שמזיק מסוים יוגדר כתולדה של שן ויתחייב תשלומי קרן שזה קנס, שהרי עניין קנס הוא לשלם למרות שאינו 'מזיק' וכיצד נגדירו מזיק במושגים של שן? רק אם פ"נ ממונא ניתן לומר שגם אם הוא מזיק של רגל אינו סותר שישלם כמו קרן, לכן למ"ד ממונא אין לנו בעיה לומר שזה תולדת רגל ומשלם כמו קרן תשלומי תמות, כי אין סתירה בכך שזו תולדת רגל וישלם כקרן, אולם למ"ד קנסא זו סתירה, כי תשלום קנס לא יכול להיות לתולדת רגל ובאמת כלבא דאכל אימרי, שמשם הוכחנו שבגלל תשלום תמות, יוגדר כאב קרן ולא אב שן למ"ד קנסא כדברי הגמרא שם (אף שרש"י שם, שלא כתוספות, לא חילק כפי שהרחבנו בזה בשיעור טו, כעת נאמר למהלך זה שאף לרש"י הסוגיה דווקא למ"ד קנסא).

עד כאן עסקנו בחלקו הראשון של רש"י אצלנו, מדוע צרורות אינם תולדת קרן, וכעת נדון בחלקו השני מדוע הם תולדת רגל דווקא.

יא. מדוע צרורות תולדה דרגל

פירוש רש"י "מכוח רגל" תמוה

עד כאן עסקנו בחלק הראשון של דברי רש"י שבו נימק מדוע צרורות אינם תולדת קרן, אולם ממשיך רש"י ונותן נימוק נוסף שעניינו לבאר מדוע יהיה זה דווקא רגל ולא שן. רש"י כותב: "והלכך לאו תולדה דקרן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו", וזהו נימוק תמוה מאד, דאמנם הגמרא בדף ב ע"ב חשבה בתחילה לומר שרביצה היא תולדה דרגל וביארנו שם שסברה הגמרא בשאלתה שאב רגל נקבע מצד האיבר רגל שעושה את הנזק אולם הגמרא דחתה זאת ומסקנתה הייתה שמגדיר רגל אינו מה שנעשה ברגל אלא זה

שהיזקה מצוי ומדוע רש"י לא כותב שהיא תולדה דרגל כי היזקה מצוי אלא כתב כי נעשה ברגל?

השאלה מתחזקת כשרואים שרש"י בדף יח ע"ב שהבאנו לעיל באמת כתב כך.

ביאור רש"י בפשטות

רש"י בדף ב ע"ב בד"ה "רגל היזקה מצוי" כתב: "דכל שעה היא מהלכת ואם יש כלים תחת רגליה היא דורסת". היינו, עובדת היות היזקה מצוי שזו באמת הגדרת רגל, נגזרת מכך שההיזק נעשה ע"י הרגליים ומכיוון שכל שעה היא מהלכת נמצא שאותם רגליים מהלכות נמצאות מזיקות כל העת ולכן היזקה מצוי. לפי"ז, ב"מכח רגל" הפשט הוא בדרך הילוך והיזקה מצוי אבל י"ל שבאמת הפשטות ברש"י אינה כך.

ביאור רש"י עפ"י יסוד ה'ברכת שמואל'

והנה לפי מהלך רב"ד הנ"ל שללא הההלכה היה פטור בכלל כי לא גוף השור עשה את הנזק אלא כוחו ובאה ההל"מ וחדשה שחייב, לכאורה חידשה ההלכה להחשיב זאת כאילו באמת נעשה הנזק בגופו, וא"כ ניתן לומר שמה שכותב רש"י "מכח רגל אתו", אין כוונתו לומר שהנזק בא מכוח איבר רגל ולא מאיבר אחר, דבאמת אי"צ שיגיע דווקא מאיבר רגל, אלא כוונתו היא שנחשב שהגיע מגוף הבהמה ולכן היא יש עליה חיוב מזיק ולא שהגיע רק מהכוח.

אך צ"ב עדיין כיצד יש בזה הסבר למה תהיה דווקא שייכת לאב רגל.

ביאור נוסף ברש"י

או ניתן לומר, ש"מכוח רגל" כוונתו באמת לומר שאלו תכונות של האב רגל, אלא ישנו מזיק "רגל" וישנו מזיק שהוא "כוח רגל" שזה בעצם צרורות שאינם רגל הבהמה אלא כוח רגל הבהמה. באמת נאמר שזה מזיק חדש ואינו כאילו השור מזיק בגופו אלא רק בכוחו, (עיי' בזה בשיעור הבא) אמנם ללא ההלכה היינו אומרים שכוחו כגופו וחייב נ"ש, הפוך מרב"ד, וההל"מ אומרת שהכוח אינו כגוף לכן אינו משלם נ"ש ותכונות הכוח הם

כמו תכונות הרגל עצמה, דהיינו היזקה מצוי, וזה פירוש "מכוח רגל", ולא ממש תכונות רגל כי היא עצמה אינה רגל ממש אלא רק כוח רגל.

עוד ביאור בדברי רש"י

ברש"י על הרי"ף בתחילת פרק שני נדרש לבאר את מה שהיה קשה לתוספות שם בד"ה "הבהמה" מה באה המשנה להוסיף על שנאמר בפרק ראשון, וכתב: "ומשום דבעי למיתני הכא היתה מבעטת או שהיו צרורות לכך תני כיצד הרגל מועדת לפרש לן דיני רגל הי נ"ש והי ח"נ". לפיו, באה המשנה שם לחדש שיש היזקים שבאים ע"י רגל שחייב בח"נ כגון בעיטה וצרורות. בדבריו אלו תירץ ג"כ את שהיה קשה לתוספות בד"ה "היתה", מדוע המשנה שם שמנתה את תולדות רגל מנתה בתוך הדברים את "הייתה מבעטת" למרות שהיא תולדת קרן? לפיו, בעיטה שם לא נכתבה רק אגב דשווה לצרורות כדברי תוספות הנ"ל, אלא זה גופא חידוש המשנה שהיזק שנעשה ברגל ע"י בעיטה יהיה קרן.

ניתן לומר ששורש מחלוקתם שם הוא אצלנו, מרש"י כאן באמת רואים שלא די בזה שהיזקו מצוי כדי להגדירו רגל אלא צריך גם לומר שהנזק בא מהרגל, דהיינו תכונת המזיק רגל היא שההיזק בא מכוח רגל וא"כ גם התולדות: הזיקה בשליף שעליה וכו' - כיוון שההיזק נעשה דרך הילוכה הרי שההיזק נחשב לבא מכוח הרגל, כי הרגל בהילוכה גורמת שהגוף יזיק וזוהי תכונת רגל, שהרגל גורמת את ההיזק. ומה המעלה של האיבר רגל? רק היזק ע"י איבר רגל הוא היזק מצוי, שהרי כל שעה הבהמה מהלכת וכל שבא מחמת הרגל ממילא הוא מצוי כל שעה. לפי רש"י, נושא המשנה בתחילת פרק שני הוא המזיק רגל שזה מזיק הבא מכוח רגל ומחדשת המשנה שבעיטה, אף שבאה מכוח הרגל, מ"מ מכיוון שלא באה מחמת זה שהיזקה מצוי, אינה משלמת נ"ש.

אולם מתוספות בדף טז ד"ה "והנחש" רואים לא כך שהרי כתבו שהיזק נחש הוא רגל אף שההיזק בנחש לא בא מכוח האיבר רגל. א"כ למדו שעניין רגל הוא רק דוגמא אולם הקובע הוא אם ההיזק מצוי ואף שלא ע"י רגל.

אמנם יש לעיין בשיטת רש"י מ"חזיר נובר באשפה" שלא הוי מכוח רגל ובכ"ז הוא צרורות דרגל, וצ"ע. אמנם באמת לרש"י זה גופא החידוש שהיו צרורות דרגל בחזיר אף שלא בא מכח רגל, עיין ברש"י שם בדף יז ע"ב בד"ה "צרורות" שכתב: "...וכן חזיר הנובר ומתיז צרורות בחוטמו הוי נמי כצרורות דרגל דכל מה שהוא כחו ולא גופו קרי צרורות", מדגיש רש"י שאע"פ שההיזק לא בא מכוח רגל אלא מכוח החוטם הרי זה צרורות דרגל, וצ"ע

איך זה מסתדר עם רש"י אצלנו שכתב שצרורות דרגל זה כי מכוח רגל אתו (תוספות שם כתבו שזה צרורות דשן אולם ברש"י שם בדף יח סבר שאין לשן צרורות וביחוד לרש"י בכתובות שההל"מ לימדה שצרורות הם תולדת רגל ואכמ"ל).